सत्यमेव जयते

महाराष्ट्र शासन

विधि व न्याय विभाग

सन १९६४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३४

महाराष्ट्र झाडे तोडण्याबाबत (विनियमन) अधिनियम, १९६४

(दिनांक ९ ऑगस्ट, २००२ पर्यंत सुधारलेला)

Maharashtra Act No. XXXIV of 1964

THE MAHARASHTRA FELLING OF TREES (REGULATION) ACT, 1964

(*As modified upto 9th August, 2002*)

व्यवस्थापक, शासकीय मुद्रणालय आणि ग्रंथागार, नागपूर यांच्याद्वारे भारतात मुद्रित आणि संचालक, शासन मुद्रण व लेखनसामग्री, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई-४, यांच्याद्वारे प्रकाशित.

२००३

[किंमत रु. ४-००]

महाराष्ट्र झाडे तोडण्याबाबत (विनियमन) अधिनियम, १९६४

अनुक्रमणिका

उद्देशिका		पृष्ठे
कलमे—		
१.	संक्षिप्त नाव व व्याप्ती	१
२.	व्याख्या	१
३.	झाडे तोडण्यावरील निर्बंध	२
३ क.	झाडे लावण्याचा आदेश देण्याचा वृक्ष अधिकाऱ्याचा अधिकार	३
४.	कलम ३ चे उल्लंघन करून झाडे तोडल्याबद्दल शास्ती	४
५.	कलम ३ चे उल्लंघन करण्यात आल्याचे विवक्षित अधिकाऱ्यांनी कळविणे	४
६.	या अधिनियमान्वये प्रकरणे निकालात काढण्याची कार्यपद्धती	५
७.	शास्ती केल्यामुळे किंवा जप्तीमुळे इतर शिक्षांस बाध येणार नाही	६
८.	चौकशी व कार्यवाही न्यायिक कार्यवाही असणे	६
९.	अधिकारी हे लोकसेवक असणे	६
१०.	पैसे भरण्याविषयी दिलेल्या आदेशाची अंमलबजावणी	६
११.	कार्यवाही चालविण्यास मनाई	६
१२.	सूट	६
१३.	व्यावृत्ती	६
१४.	त्या त्यावेळी अंमलात असलेल्या कोणत्याही इतर कायद्यांच्या तरतुदींच्या बरोबरीनेच या अधिनियमाच्या तरतुदीही असतील.	६
१५.	नियम करण्याचा अधिकार	७
	अनुसूची	७

सन १९६४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३४ [1]

[महाराष्ट्र झाडे तोडण्याबाबत (विनियमन) अधिनियम, १९६४]

(राज्यपालांची संमती दिनांक ४ सप्टेंबर, १९६४ रोजी मिळाली; दिनांक ७ सप्टेंबर, १९६४ रोजी महाराष्ट्र शासनाचे राजपत्र, भाग चार मध्ये संमती प्रथम प्रसिद्ध करण्यात आली.)

या अधिनियमात पुढील अधिनियमान्वये सुधारणा करण्यात आल्या :–

सन १९६७ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३१.
सन १९६९ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १९.
सन १९८७ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १७.
सन १९८९ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २६.
सन १९९९ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३५.

महाराष्ट्र राज्यातील विवक्षित झाडांचे जतन करण्यासाठी अशी झाडे तोडण्याचे विनियमन करण्याकरिता अधिक चांगली तरतूद करण्याबाबत अधिनियम.

ज्याअर्थी, महाराष्ट्र राज्यातील विवक्षित झाडांचे जतन करण्यासाठी आणि जमिनीची धूप होऊ नये म्हणून तिचे संरक्षण करण्यासाठी अशी झाडे तोडण्याचे विनियमन करण्याकरिता अधिक चांगली तरतूद करणे आणि तत्संबंधित बाबींची तरतूद करणे इष्ट आहे; **त्याअर्थी,** आता, भारतीय गणराज्याच्या पंधराव्या वर्षी, याद्वारे, पुढीलप्रमाणे अधिनियम करण्यात येत आहे :—

संक्षिप्त नाव व व्याप्ती.

१. (१) या अधिनियमास ' महाराष्ट्र झाडे तोडण्याबाबत (विनियमन) अधिनियम, १९६४ ' असे म्हणावे.

(२) तो नागरी क्षेत्र वगळून संपूर्ण महाराष्ट्र राज्यास लागू होतो.

व्याख्या

२. या अधिनियमात, अन्यथा दुसरा अर्थ अपेक्षित नसेल तर,–

[2][(क-१) '' कृत्रिम रोपण '' याचा अर्थ, शासनाची मालमत्ता नसलेल्या कोणत्याही जमिनीवर कृत्रिम साधनांद्वारे किंवा माणसांकडून प्रतिहेक्टरी, झाडांच्या किमान १०० बीज रोपांचे रोपण करणे, असा आहे;]

१९६६ चा महा. ४१.

[3][(क) '' अधिनियम '' याचा अर्थ, ' महाराष्ट्र जमीन महसूल अधिनियम, १९६६ ', असा आहे;]

[3][(ख)] '' जिल्हाधिकारी '' या संज्ञेत, राज्य शासनाने या अधिनियमान्वये जिल्हाधिकाऱ्याच्या अधिकारांचा वापर करण्यासाठी व कामे पार पाडण्यासाठी नेमलेल्या महसूल अधिकाऱ्याचा समावेश होतो;

१९२७ चा १६.

[3][(ग)] '' वन अधिकारी '' याचा अर्थ, भारतीय वन अधिनियम, १९२७ याच्या अर्थानुसार असलेला वन अधिकारी, असा आहे;

[4][* * * *]

---

[1] उद्देश व कारणे यांच्या निवेदनाकरिता महाराष्ट्र शासन राजपत्र, १९६४, भाग पाच, पृष्ठ १९७ (इंग्रजी) पहा.

[2] सन १९९९ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३५ याच्या कलम २ अन्वये हा खंड समाविष्ट करण्यात आला.

[3] सन १९८७ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १७ याच्या कलम २ (अ) अन्वये मूळ खंड (अ) व (ब) यांचे खंड (ख) व (ग) असे पुनर्नामांकन करण्यात आले आणि अशा पुनर्नामांकन केलेल्या खंड (ख) पूर्वी खंड (क) समाविष्ट करण्यात आला.

[4] सन १९८७ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १७ याच्या कलम २ (ब) अन्वये मूळ खंड (क) वगळण्यात आला

(घ) '' महसूल अधिकारी '' याचा अर्थ, [1] [जमीन महसूल अधिनियमाच्या] अर्थानुसार असलेला महसूल अधिकारी, असा आहे;

(ङ) '' झाड तोडणे '' यामध्ये झाडास अतीव नुकसान पोहोचविण्यासाठी किंवा त्याचा नाश करण्यासाठी झाड जाळून टाकणे किंवा कापणे किंवा छाटणे या गोष्टींचा समावेश होतो;

(च) '' झाड '' याचा अर्थ, अनुसूचीत विनिर्दिष्ट केलेले कोणतेही झाड; आणि राज्य शासनाला कोणत्याही प्रकारच्या झाडाचे संरक्षण करण्याच्या आवश्यकतेचा विचार केल्यानंतर राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे अनुसूचीत भर घालता येईल किंवा फेरबदल करता येईल ; आणि कलम १५ च्या पोट-कलम (२) च्या तरतुदी या जेथवर विधानमंडळापुढे ठेवण्याशी आणि त्याच्याकडून फेरबदल केले जाण्याशी संबंधित असतील तेथवर त्या, त्या कलमान्वये केलेल्या कोणत्याही नियमाच्या संबंधात ज्याप्रमाणे लागू होतात त्याचप्रमाणे त्या अशा अधिसूचनेच्या संबंधात लागू होतील ;

[2][(च च) ''वृक्ष अधिकारी'' याचा अर्थ, वनक्षेत्रपालाच्या दर्जाहून कमी दर्जाचा नसलेला 'वन अधिकारी,' असा आहे ;]

(छ) ''नागरी क्षेत्र'' याचा अर्थ, नगरपालिका, महानगरपालिका, नगरपालिका समिती, नगर समिती किंवा त्या त्या वेळे पुरता अमलात असलेल्या कोणत्याही कायद्याअन्वये घटित केलेली अधिसूचित क्षेत्र समिती किंवा कटक यांच्या हद्दीतील क्षेत्र असा आहे; आणि त्यात पाच हजारपेक्षा कमी लोकसंख्या नसणाऱ्या आणि तीन-चतुर्थांशपेक्षा कमी पुरूष कामगार बिगरशेतकी धंद्यामध्ये गुंतलेले नसणाऱ्या, राज्य शासनाने राजपत्रामध्ये विनिर्दिष्ट केले असेल अशा स्थानिक क्षेत्राचा समावेश होतो;

(ज) या अधिनियमात वापरलेले परंतु व्याख्या न केलेले शब्द व शब्दप्रयोग यांचा अर्थ अनुक्रमे [3][जमीन महसूल अधिनियमात] त्यांचा जो अर्थ दिला असेल तोच असेल.

झाडे तोडण्यावरील निर्बंध.

३. (१) कोणतीही रुढी, परिपाठ किंवा त्या त्या वेळी अमलात असलेला कोणताही कायदा अथवा कोणत्याही न्यायालयाचा हुकूमनामा किंवा आदेश असला तरी किंवा कोणत्याही संलेखात एतद्विरुद्ध काहीही अंतर्भूत असले तरी, राज्य शासनाने रीतसर अधिकार दिलेल्या [4] [वृक्ष अधिकाऱ्याच्या] लेखी पूर्वपरवानगीशिवाय [5] * * * * * कोणतीही व्यक्ती स्वतःच्या मालकीच्या किंवा इतर कोणत्याही जमिनीतील कोणतेही झाड तोडणार नाही किंवा असे झाड तोडावयास लावणार नाही. [5] * * * * *

[6][(१-क) कोणत्याही व्यक्तीची एखादे झाड तोडण्याची इच्छा असेल तर, ती त्यासंबंधात

---

[1] सन १९८७ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १७ याच्या कलम २ (क) अन्वये मूळ मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

[2] सन १९८९ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २६ याच्या कलम २ द्वारे हा खंड समाविष्ट करण्यात आला.

[3] सन १९८७ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १७ याच्या कलम २ (ड) द्वारे ''संबंधित जमीन महसूल अधिनियमात'' या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

[4] सन १९८९ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २६ याच्या कलम ३ (अ) द्वारे मूळ मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

[5] सन १९६७ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३१ याच्या कलम २ (अ) अन्वये, ''व कलम १५ अन्वये केलेल्या नियमांच्या उपबंधानुसार असेल त्याव्यतिरिक्त'' हा मजकूर व ''परंतु, जर एखादे झाड निर्जीव झाले असेल'' या शब्दांनी सुरु होणारा व ''नाकारली जाणार नाही'' या शब्दांनी संपणारा मजकूर वगळण्यात आला.

[6] सन १९६७ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३१ याच्या कलम २ (ब) अन्वये (१-क) ते (१-ग) हे खंड समाविष्ट करण्यात आले.

परवानगी मिळण्यासाठी पोट-कलम (१) अन्वये अधिकार प्रदान करण्यात आलेल्या [१][वृक्ष अधिकाऱ्याकडे] लेखी अर्ज करील.

(१-ख) अर्ज मिळाल्यावर [१] [वृक्ष अधिकारी]--

(क) त्या अर्जाची सात दिवसांच्या आत पोच देईल ;

(ख) योग्य ती चौकशी केल्यानंतर, कलम १५ अन्वये करण्यात आलेल्या नियमांच्या तरतुदींअनुसार मागितलेली परवानगी, त्यास देता येईल किंवा नाकारता येईल :

परंतु, जर एखादे झाड निर्जीव झाले असेल, रोगट झाले असेल किंवा वाऱ्याने पडले असेल, किंवा वनसंवर्धनाच्या दृष्टीने पूर्णतावस्थेला पोहोचले असेल, [२] [किंवा त्यामुळे वाहतुकीला अडथळा होत असेल, किंवा आग, वीज, पाऊस किंवा अन्य नैसर्गिक कारणांमुळे त्याची मोठ्या प्रमाणावर हानी झाली असेल किंवा ते नष्ट झाले असेल,] किंवा कार्यक्षमरीत्या लागवड करण्यास त्यामुळे अडथळा होत असेल तर, अशी कोणतीही परवानगी नाकारणार नाही :

[३] [परंतु आणखी असे की, अर्जदार, वृक्ष अधिकारी निदेश देईल त्याप्रमाणे, तेवढीच संख्या असलेली, त्याच किंवा अन्य जातीची झाडे त्याच जागी किंवा त्या परिसरातील अन्य सुयोग्य जागी लावील, या शर्तीस अधीन राहून अशी परवानगी देता येईल.]

[४] [(१-ख क) पोट-कलम (१-ख) मध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, परंतु, यासंबंधात कलम १५ अन्वये केलेल्या नियमांना अधीन राहून, वृक्ष अधिकारी, कृत्रिम रोपणात इष्टतम वाढ होण्यासाठी शास्त्रोक्त पद्धतीने झाडांची छाटणी किंवा तोड करणे यासारखी वृक्षसंवर्धनविषयक कामे करण्याकरिता पोट-कलम (१-क) अन्वये करण्यात आलेला अर्ज नाकारणार नाही.]

(१-ग) अर्जाची पोच दिल्याच्या दिनांकापासून किंवा अर्जाची पोच दिलेली नसल्यास, अर्ज मिळाल्याच्या दिनांकापासून, [५] [साठ दिवसांच्या] आत, [१] [वृक्ष अधिकाऱ्याने] त्याचा निर्णय अर्जदारास कळविण्यात कसूर केल्यास त्याबाबतीत मागितलेली परवानगी देण्यात आली असल्याचे मानण्यात येईल.]

(२) [६] [पोट-कलम (१-ख)] अन्वये परवानगी देण्यास नकार देणाऱ्या [१] [वृक्ष अधिकाऱ्याच्या] आदेशामुळे व्यथित झालेल्या कोणत्याही व्यक्तीस, असा आदेश मिळाल्यापासून तीस दिवसांच्या आत जिल्हाधिकाऱ्याकडे अपील करता येईल. विहित करण्यात येतील अशा कार्यपद्धतीविषयक नियमांस अधीन राहून जिल्हाधिकाऱ्यास, अशा व्यक्तीस आपली बाजू मांडण्याची वाजवी संधी दिल्यानंतर, त्या अपिलावर त्यास न्याय्य व योग्य वाटेल असा आदेश देता येईल.

झाडे लावण्याचा आदेश देण्याचा वृक्ष अधिकाऱ्याचा अधिकार

[७] [**३ क.** (१) कलम १५ अन्वये करण्यात आलेल्या नियमांद्वारे विहित केलेल्या मानकांनुसार (राज्य शासनाकडून व्याख्या करण्यात आल्याप्रमाणे कोणत्याही स्थायी अवर्षणग्रस्त क्षेत्रातील जमिनीव्यतिरिक्त) कोणत्याही जमिनीवर झाडांची संख्या पुरेशी नाही असे वृक्ष अधिकाऱ्याचे मत असेल तर, वृक्ष अधिकारी, आदेशाद्वारे, जमिनीच्या मालकास किंवा भोगवटादारास त्याचे म्हणणे

---

[१] सन १९८९ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २६ याच्या अनुक्रमे कलम ३ (ब), (क) (एक), (ड) (एक) आणि (ई) (एक) अन्वये मूळ मजकुराऐवजी ''वृक्ष अधिकारी'' हा मजकूर त्याच्या व्याकरणिक फेरफारासह दाखल करण्यात आला.

[२] सन १९८९ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २६ याच्या कलम ३ (क) (दोन) अन्वये हा मजकूर समाविष्ट करण्यात आला.

[३] सन १९८९ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २६ याच्या कलम ३ (क) (तीन) अन्वये हे परंतुक जादा दाखल करण्यात आले.

[४] सन १९९९ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३५ याच्या कलम ३ अन्वये हे पोट-कलम समाविष्ट करण्यात आले.

[५] सन १९८९ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २६ याच्या कलम ३ (ड) (दोन) अन्वये ''नव्वद दिवसांच्या'' या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

[६] सन १९८९ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २६ याच्या कलम ३ (ई) (दोन) अन्वये मूळ मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

[७] सन १९८९ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २६ याच्या कलम ४ अन्वये हे कलम समाविष्ट करण्यात आले.

मांडण्याची वाजवी संधी दिल्यानंतर, आदेशामध्ये विनिर्दिष्ट करण्यात येईल त्याप्रमाणे त्या जमिनीच्या अशा जागांवर यथास्थिति, अशी झाडे किंवा अतिरिक्त झाडे लावण्यास त्याला फर्मावील; आणि जमिनीचा मालक किंवा भोगवटादार झाडे, लावण्याच्या पुढील हंगामात अशी झाडे किंवा अतिरिक्त झाडे लावून त्या आदेशाचे अनुपालन करील :

[१] [परंतु, पोट-कलम (१) मधील कोणतीही गोष्ट कृत्रिम रोपणाला लागू होणार नाही.]

(२) ज्या जमिनीच्या मालकाला किंवा भोगवटादाराला, पोट-कलम (१) अन्वये काढण्यात आलेल्या आदेशान्वये झाड किंवा झाडे लावण्याबाबत आदेश देण्यात आला असेल, ते झाड किंवा ती झाडें यांची योग्य वाढ होत असल्याबाबत व त्यांची चांगली देखभाल करण्यात येत असल्याबाबत खात्री करून घेणे हे त्या जमिनीच्या मालकाचे किंवा भोगवटादाराचे कर्तव्य असेल.

(३) पोट-कलम (१) अन्वये देण्यात आलेल्या आदेशाचे पालन करण्यात मालकाने किंवा भोगवटादाराने कसूर केल्यास त्या बाबतीत, वृक्ष अधिकाऱ्याला, अशा मालकाला किंवा भोगवटादाराला अभिवेदन करण्याची वाजवी संधी दिल्यानंतर आणि या अधिनियमान्वये कसूरदार व्यक्तीविरुद्ध करण्यात येईल अशा इतर कोणत्याही कार्यवाहीस बाध येऊ न देता, त्याला स्वत:लाच आवश्यक ती कार्यवाही करता येईल आणि त्यासाठी करण्यात आलेल्या खर्चादाखल यथास्थिति, मालकाकडून किंवा भोगवटादाराकडून देय असलेल्या रकमेची मागणी करणारी नोटीस त्याला दिल्यानंतर, अशा मालकाकडून किंवा भोगवटादाराकडून अशा खर्चाची वसुली करता येईल. वृक्ष अधिकाऱ्याने नोटिशीत विनिर्दिष्ट केलेल्या कालावधीत रक्कम भरण्यात आली नाही तर, तिच्यावरील दरसाल दरशेकडा सहा टक्के व्याजासह आणि इतर आनुषंगिक खर्च असल्यास त्यासह ती रक्कम वसूल करण्यात येईल.]

कलम ३ चे उल्लंघन करून झाडे तोडल्याबद्दल शास्ती.

४. कोणतेही झाड तोडण्यासाठी [२] [परवानगी देण्यात आलेली नसताना किंवा देण्यात आली असल्याचे मानता येत नसताना] कोणत्याही व्यक्तीने कोणतेही असे झाड तोडल्यास किंवा तोडावयास लावल्यास, ती व्यक्ती कलम ३ अन्वये अधिकार प्रदान केलेल्या [३] [वृक्ष अधिकाऱ्याने] चौकशी केल्यानंतर आणि अशा व्यक्तीस आपली बाजू मांडण्याची संधी दिल्यानंतर जी शिक्षा देणे त्यास योग्य वाटेल अशा जास्तीत जास्त एक हजार रुपयांपर्यंतच्या दंडाच्या शिक्षेस पात्र होईल; आणि (शासनाची मालमत्ता नसणारे) अशा रीतीने तोडलेले कोणतेही झाड [४] [व असे कोणतेही झाड तोडण्यासाठी आणि ते वाहून नेण्यासाठी वापरण्यात आलेली हत्यारे, नावा, वाहने किंवा वाहतुकीची इतर साधने] राज्य शासनाकडे सरकारजमा [४] [होतील] असा आणखी आदेश [३] [वृक्ष अधिकाऱ्यास] देता येईल.

कलम ३ चे उल्लंघन करण्यात आल्याचे विवक्षित अधिकाऱ्यांनी कळविणे.

५. (१) प्रत्येक महसूल अधिकाऱ्याने, वन अधिकाऱ्याने आणि पोलीस अधिकाऱ्याने.–

(क) कलम ३ अन्वये अधिकार दिलेल्या अधिकाऱ्यास त्या कलमाच्या कोणत्याही उल्लंघनाची आणि असे उल्लंघन करण्याच्या इराद्यासंबंधी किंवा तयारीसंबंधी त्यास माहीत होईल अशी माहिती ताबडतोब देणे ;'

(ख) जे उल्लंघन होण्याच्या बेतात आहे किंवा होण्याचा संभव आहे हे त्यास माहीत असेल किंवा तसे त्यास सकारण वाटत असेल, असे उल्लंघन होऊ नये म्हणून आपल्या अधिकाराच्या कक्षेतील योग्य ती सर्व उपायोजना करणे ;

हे त्यास बंधनकारक असेल.

---

[१] सन १९९९ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३५ याच्या कलम ४ अन्वये हे परंतुक जादा दाखल करण्यात आले.

[२] सन १९६७ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३१ याच्या कलम ३ अन्वये " परवानगी घेतल्याशिवाय " या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

[३] सन १९८९ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २६ याच्या कलम ५ (अ) अन्वये मूळ मजकुराऐवजी दाखल केले.

[४] सन १९८९ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २६ याच्या कलम ५ (ब) अन्वये हा मजकूर जादा दाखल करण्यात आला व " होईल " या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

(२) कलम ३ चे उल्लंघन करून एखाद्या जमिनीवरील एखादे झाड तोडले आहे किंवा तोडले जात आहे असे अव्वल कारकून किंवा नायब तहसिलदार याच्या दर्जाहून कनिष्ठ दर्जा नसलेला कोणताही महसूल अधिकारी, वन क्षेत्रपालाच्या दर्जाहून कनिष्ठ दर्जा नसलेला वन अधिकारी किंवा फौजदाराच्या दर्जाहून कनिष्ठ दर्जा नसलेला पोलीस अधिकारी यास सकारण वाटत असेल त्या बाबतीत, त्यास कोणत्याही जमिनीवर प्रवेश करता येईल आणि असे तोडलेले झाड किंवा त्याचे कोणतेही तुकडे व त्याचे उत्पन्न आणि असे उल्लंघन करताना उपयोगात आणलेली हत्यारे, नावा, [1] [वाहने व वाहतुकीची इतर साधने] ताब्यात घेता येतील, अशा मालमत्तेवर ती मालमत्ता अशा रीतीने ताब्यात घेण्यात आल्याचे दर्शविणारी खूण करता येईल आणि तो अशा रीतीने त्या वस्तू ताब्यात घेतल्यासंबधी कलम ३ अन्वये [2][अधिकार प्रदान केलेल्या वृक्ष अधिकाऱ्यांस] कळवील.

(३) जेव्हा पोट-कलम (२) अन्वये कोणतीही मालमत्ता ताब्यात घेण्यात आली असेल तेव्हा, ती ताब्यात घेणारा अधिकारी, मालमत्ता स्वतःच्या अभिरक्षेत किंवा आपल्या हाताखालील कोणत्याही व्यक्तीच्या अभिरक्षेत ठेवील, आणि तो त्या मालमत्तेच्या योग्य अभिरक्षेबद्दल जबाबदार असेल :

परंतु, ताब्यात घेण्यात आलेली मालमत्ता ही त्वरित व स्वाभाविकरीत्या नाश पावणारी असेल किंवा ती अभिरक्षेत ठेवण्याचा खर्च तिच्या किंमतीपेक्षा अधिक होण्याचा संभव असेल त्या बाबतीत, ती ताब्यात घेणाऱ्या अधिकाऱ्यास ती मालमत्ता ताबडतोब विकता येईल :

परंतु आणखी असे की, अशी मालमत्ता सोईस्करपणे दुसरीकडे नेणे शक्य नसल्यास त्या बाबतीत अशी मालमत्ता ताब्यात घेणाऱ्या अधिकाऱ्यास, अशा मालमत्तेत हितसंबंध असणाऱ्या व्यक्तीच्या सांगण्यावरून, ती मालमत्ता, ज्या ठिकाणी ताब्यात घेण्यात आली असेल त्या ठिकाणी, तिच्यामध्ये हितसंबंध असणाऱ्या व्यक्तीच्या किंवा जी अशी मालमत्ता ठेवून घेण्याचे पत्करील अशा कोणत्याही प्रतिष्ठित व्यक्तीच्या ताब्यात ठेवता येईल. मात्र तत्पूर्वी अशी व्यक्ती दोन किंवा अधिक जामीनदार देऊन ती अशा मालमत्तेची योग्य काळजी घेईल आणि मागणी करण्यात आली असता ती अशी मालमत्ता हजर करील अशा आशयाचे त्या मालमत्तेच्या किंमतीपेक्षा कमी नसेल एवढ्या रकमेचे बंधपत्र करून देईल.

(४) अशा रीतीने ताब्यात घेण्यात आलेली मालमत्ता, कलम ४ अन्वये राज्य शासनाकडे सरकारजमा करण्याविषयी आदेश देण्यात आला नसेल तर, अशी मालमत्ता ज्या व्यक्तीकडून ताब्यात घेतली असेल त्या व्यक्तीस परत करण्यात येईल.

(५) उपरोक्त रीतीने जप्त करण्यात आलेल्या मालमत्तेच्या सबंधात त्रयस्थाने कोणत्याही प्रकारचा दावा सांगितला असेल तर, कलम ३ अन्वये अधिकार दिलेला [3][वृक्ष अधिकारी] त्या दाव्यासंबंधी चौकशी करील आणि त्या दाव्यासंबंधी अशा व्यक्तीची बाजू ऐकून घेतल्यानतर त्यास असा दावा मंजूर करता येईल किंवा नामंजूर करता येईल.

[4] [६. या अधिनियमाच्या आणि त्याखाली केलेल्या नियमांच्या तरतुदींच्या अधीन राहून, जमीन महसूल अधिनियमाची प्रकरणे बारा व तेरा यांच्या तरतुदी या ज्याप्रमाणे जमीन महसूल अधिनियमान्वये निकालात काढलेल्या अनधिकृतरीत्या झाडे तोडण्याच्या प्रकरणाच्या बाबतीत लागू होतात, त्याचप्रमाणे त्या या अधिनियमान्वये निकालात काढलेल्या प्रकरणांना लागू होतील.] या अधिनियमान्वये प्रकरणे निकालात काढण्याची कार्यपद्धती.

---

[1] सन १९८९ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २६ याच्या कलम ६ (अ) (एक) अन्वये मूळ मजकुराऐवजी दाखल केले.

[2] सन १९८९ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २६ याच्या कलम ६ (अ) (दोन) अन्वये, '' अधिकार दिलेल्या महसूल अधिकाऱ्यास '' या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

[3] सन १९८९ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २६ याच्या कलम ६ (ब) द्वारे '' महसूल अधिकाऱ्याने '' या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

[4] सन १९८७ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १७ याच्या कलम ४ अन्वये मूळ कलमाऐवजी हे कलम दाखल करण्यात आले.

शास्ती केल्यामुळे किंवा जप्तीमुळे इतर शिक्षांस बाध येणार नाही.

७. या अधिनियमान्वये कोणतीही शास्ती केल्यामुळे किंवा कोणतीही मालमत्ता जप्त केल्यामुळे ज्या व्यक्तीला त्याची झळ पोहोचली असेल ती व्यक्ती इतर कोणत्याही कायद्यान्वये ज्या शिक्षेस पात्र ठरत असेल ती शिक्षा देण्यास प्रतिबंध होणार नाही.

चौकशी व कार्यवाही न्यायिक कार्यवाही असणे.

८. कोणत्याही [1][वृक्ष अधिकाऱ्यापुढील] चौकशीची सर्व कामे व कार्यवाही, भारतीय दंड संहिता, कलमे १९३, २१९ व २२८ यांच्या अर्थानुसार न्यायिक कार्यवाही असल्याचे समजले जाईल. ४५.

अधिकारी हे लोकसेवक असणे.

९. या अधिनियमान्वये अधिकारांचा वापर करणारे किंवा कोणतीही कर्तव्ये किंवा कामे पार पाडणारे अधिकारी हे भारतीय दंड संहिता, कलम २१ च्या अर्थानुसार लोकसेवक असल्याचे समजले जाईल. ४५.

पैसे भरण्याविषयी दिलेल्या आदेशाची अमलबजावणी.

१०. या अधिनियमान्वये कोणत्याही [1] [वृक्ष अधिकाऱ्याने] किंवा राज्य शासनाने जी कोणतीही रक्कम भरण्याविषयी निदेश दिला असेल अशी रक्कम, ती भरण्याविषयी जिला आदेश दिला असेल त्या व्यक्तीकडून जमीन महसुलाची थकबाकी असल्याप्रमाणे वसूल करण्यायोग्य असेल.

कार्यवाही चालविण्यास मनाई.

११. या अधिनियमान्वये सद्भावनापूर्वक केलेल्या किंवा करण्याचे अभिप्रेत असणाऱ्या कोणत्याही कृत्याबद्दल, राज्य शासनाविरूद्ध किंवा या अधिनियमान्वये अधिकारांचा वापर करण्यास किंवा कर्तव्य पार पाडण्यास किंवा कामे पार पाडण्यास अधिकार प्रदान केलेल्या कोणत्याही व्यक्तीविरूद्ध कोणताही दावा किंवा कार्यवाही करता येणार नाही.

सूट.

१२. कोणत्याही स्थानिक क्षेत्राला या अधिनियमाच्या सर्व किंवा कोणत्याही तरतुदींपासून सूट देणे सार्वजनिक हिताच्या दृष्टीने आवश्यक असल्यास, राज्य शासनाला राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे लादता येतील अशा (कोणत्याही असल्यास) शर्तींस अधीन राहून, तसे करता येईल.

व्यावृत्ती.

१३. व्यक्तीच्या किंवा मालमत्तेच्या कोणत्याही हानीस प्रतिबंध करण्याच्या दृष्टीने किंवा एखाद्याच्या स्वतःच्या जमिनीवर होणारा कोणताही उपद्रव कमी करण्याच्या दृष्टीने कोणतेही झाड तोडण्याच्या संबंधात कलम ३ मधील कोणतीही गोष्ट लागू होणार नाही.

त्या त्यावेळी अमलात असलेल्या कोणत्याही इतर कायद्यांच्या तरतुदींच्या बरोबरीनेच या अधिनियमाच्या तरतुदीही असतील

१४. झाडे तोडण्यास मनाई करण्याच्या संबंधात किंवा झाडे तोडण्याचे विनियमन करण्याच्या संबंधात त्या त्या वेळी अमलात असलेल्या इतर कोणत्याही कायद्याच्या तरतुदींबरोबरीनेच या अधिनियमाच्या तरतुदीही असतील.

---

[1] सन १९८९ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २६ याची अनुक्रमे कलमे ७ व ८ यांद्वारे, "महसूल अधिकाऱ्यापुढील" व "महसूल अधिकाऱ्याने" या मजकुरा ऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

१५. (१) राज्य शासनाला, पूर्व प्रसिद्ध करण्याच्या शर्तीस अधीन राहून, या अधिनियमाची प्रयोजने पार पाडण्यासाठी नियम करता येतील. नियम करण्याचा अधिकार.

(२) या कलमान्वये केलेला प्रत्येक नियम, तो केल्यानंतर शक्य तितक्या लवकर, राज्य विधानमंडळाचे अधिवेशन चालू असताना एकाच अधिवेशनात किंवा लागोपाठच्या दोन अधिवेशनात, एकूण तीस दिवसांची होईल इतक्या मुदतीकरिता राज्य विधानमंडळाच्या प्रत्येक सभागृहापुढे ठेवण्यात येईल, आणि ज्या अधिवेशनात तो अशा रीतीने ठेवण्यात आला असेल ते अधिवेशन किंवा त्याच्या लगतनंतरचे अधिवेशन समाप्त होण्यापूर्वी त्या नियमात कोणताही फेरबदल करण्यास दोन्ही सभागृहे संमत होतील किंवा नियम करण्यात येऊ नये म्हणून दोन्ही सभागृहे संमत होतील आणि असा निर्णय राजपत्रात अधिसूचित करतील तर, अशा अधिसूचनेच्या दिनांकापासून तो नियम केवळ अशा सुधारलेल्या स्वरूपातच अमलात येईल किंवा, यथास्थिति, तो नियम अमलात येणार नाही; तथापि, अशा कोणत्याही फेरबदलांमुळे किंवा विलोपनामुळे त्या नियमान्वये पूर्वी केलेल्या किंवा करण्याचे वर्जिलेल्या कोणत्याही गोष्टीच्या विधिग्राह्यतेस बाध येणार नाही.

अनुसूची

[कलम २ (च) पहा]

१. हिरडा (Terminalia Chebula).

[1][२. साग (Teak).]

[2][३. महुआ, म्होवरा किंवा महु (Madhuca Latifolia).

४. टॅमरिंड, चिंच किंवा इमली (Tamarindus Indica).]

[3][५. आंबा (Mangifera Indica).

६. फणस (Artocerpus Integrifolia).]

[4][७. खैर (Acacia Catechu).]

---

[1] नोंद क्रमांक २, शासकीय अधिसूचना, महसूल व वन विभाग. क्र. टीआरएस, ११६५/१५२११५/बी, दिनांक १९ जानेवारी १९६८ अन्वये समाविष्ट करण्यात आली.

[2] नोंदी क्रमांक ३ व ४, शासकीय अधिसूचना, महसूल व वन विभाग. क्र. टीआरएस, १०६९/१७६३१/बी, दिनांक २७ डिसेंबर १९६९ अन्वये समाविष्ट करण्यात आल्या.

[3] नोंदी क्रमांक ५ व ६, शासकीय अधिसूचना, महसूल व वन विभाग. क्र. टीआरएस. १०८०/३६९५४/९२९-जी-७ दिनांक ९ जानेवारी १९८१ अन्वये समाविष्ट करण्यात आल्या.

[4] नोंद क्रमांक ७, शासकीय अधिसूचना, महसूल व वन विभाग. क्र. टीआरएस. ११६९/१८७६२६/बी, दिनांक ७ डिसेंबर १९७० अन्वये समाविष्ट करण्यात आली.

[1][८. चंदन (Santalum.)]

[2][९. बिजा (Pterocarpus marsupium).

१०. हळदू (Adina cordofolia).

११. तिवास (Ougelnia dalbergioidies).]

[3][१२. ऐन (Terminalia tomentosa).

१३. किंजळ किंवा किंडळ (Terminalia Peniculata).]

[4][१४. अंजन (Hardwickia binata).

१५. जांभूळ (Syzigium cumini).]

[3][१६. खारफुटी (Mangrove).

स्पष्टीकरण.– या नोंदीच्या प्रयोजनार्थ, ''खारफुटी'' यात, रायझोफोरा मक्रोनाटा (कांदळ), रायझोफोरा ॲपिक्युलाटा (बिअम), सेरिओप्स कॅण्डोलेना (ॲरा), कॅण्डेलिआ न्हीडेइ (वाइट), ब्रुग्विक्रा जिम्नोरायझा (लॅम्क), लुम्निझेरा रिसेमोसा (वन्य), सोनेराशिआ ॲपेटेला (बुच हम), सोनेराशिआ ॲसिडा (दिन), ॲव्हिसेनिआ ऑफिसिनालिस (लिन), ॲव्हिसेनिआ मरिना (लिन), ॲकॅन्थस इलिसिफोलिअस, ॲजिसेरस माजूस व साल्वादोरा परसिका (लिन) यांचाही समावेश होतो.]

---

[1] नोंद क्रमांक ८ ही शासकीय अधिसूचना, महसूल व वन विभाग क्र. टीआरएस, ११६५/१५२११५/बी, दिनांक १५ मे १९७३ अन्वये जादा दाखल करण्यात आली.

[2] नोंदी क्रमांक ९, १०, ११, या शासकीय अधिसूचना, महसूल व वन विभाग. क्र. टीआरएस, ११६५/१५२११५/बी, दिनांक ९ मार्च १९७४ अन्वये जादा दाखल करण्यात आल्या.

[3] नोंदी क्रमांक १२, १३ व १६, या शासकीय अधिसूचना, महसूल व वन विभाग. क्र. टीआरएस, १०८५/८१२३९९/जी-७ दिनांक २८ जानेवारी १९८७ अन्वये जादा दाखल करण्यात आल्या.

[4] नोंदी क्रमांक १४ व १५ या शासकीय अधिसूचना, महसूल व वन विभाग. क्र. टीआरएस, १०७५/४९६२/जी-६, दिनांक १६ जानेवारी १९७६ अन्वये जादा दाखल करण्यात आल्या.

(यथार्थ अनुवाद)

प. ग. पाटील,

भाषा संचालक, महाराष्ट्र राज्य.

शामुना-ए-४७७-भासंमु--०१-२००३-५०४२ (प्रति)-पीसी ४*